

עבדו את ה' בשמחה

"וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה בְּנֵעֲרֵינוּ וּבְזַקְנֵינוּ נֶלְךְ בְּבָנֵינוּ וּבְבָנוֹתֵינוּ בְּצֹאֲנֵנוּ וּבְבִקְרָנוּ
נֶלְךְ בִּי חַג ה' לָנוּ. לֹא כֵן לָכֵן נָא הַגְּבִירִים וְעַבְדוּ אֶת ה' בִּי אֹתָהּ אַתֶּם
מִבְּקָשִׁים" וְגו' (י, ט-יא)

1
ס' 8
ה' 8
ב' 2

שמעתי לפרש, שהויכוח בין משה רבינו לפרעה היה, מהו היחס לעבודת ה'. פרעה התייחס לעבודת ה' כמו אל עבודת חולין, וכמו שאלת הבן הרשע, "מה העבודה הזאת לכם", ואם מדובר על עבודה, הרי זה מתאים לגברים, "לכו נא הגברים ועבדו את ה' כי אותה אתם מבקשים", עבודה אינה מתאימה לנשים וילדים.

אמר לו משה רבנו, "בנערינו ובזקננו נלך בבנינו ובבנותינו בצאננו ובבקרנו נלך כי חג ה' לנו", מה שאתה רואה כעבודה, כעול, וכמשא כבד, אנחנו רואים כחג, שמחה היא לנו, וכשחוגגים חג, גם הנשים הילדים והזקנים כולם משתתפים בחגיגה.

בשנות העשרים של המאה הקודמת, כשהגיעו יהודים רבים מאירופה לחופי ארצות הברית, רבים מהם לא הצליחו לעמוד בניסיון ונאלצו לחלל את השבת, מי שלא רצה לחלל שבת, פוטר מעבודתו ונאלץ לחפש עבודה חדשה, ופעמים רבות נשאר ללא עבודה וללא כל מקור מחיה.

רגיל היה רבי משה פיינשטיין זצ"ל, לספר על שתי משפחות שגרו בשכונתו, שני האבות מסרו נפש על שמירת השבת ועל כן פוטרו מהעבודה בכל יום שישי. והנה משפחה אחת זכתה לילדים תלמידי חכמים, ואילו המשפחה השניה לא זכתה, וילדיהם התרחקו מדרך התורה. הסביר רבי משה, שההבדל ביניהם היה נעוץ בהתייחסות שלהם למצב.

באחת המשפחות כשנעמד האב לעשות קידוש, היה מבכה את מצבו ואומר, "בגלל השבת אין לנו עבודה ואין לנו לחם, אוי, כמה קשה להיות יהודי". שמעו זאת הילדים והסיקו את המסקנה, אם מעדיפים חיים קלים, אי אפשר להשאר שומרי תורה ומצוות.

אבל במשפחה השניה, הגיע האב בכל ערב שבת, ואמר, "ילדים חביבים, ברוך ה' זכינו והקב"ה קיבל את הקרבן שלנו, שוב מסרנו את נפשנו באהבה בשביל השבת, הקב"ה אוהב אותנו ושמח בשמירת השבת שלנו". הילדים במשפחה הבינו, שהשבת היא זכות שכדאי להקריב עבורה, והפנימו שגם להם כדאי לשמור את השבת.

(ד) כה אמר ה' כחצות הלילה. הקב"ה אמר לו. בחצות/ כי כן העידה התורה במעשה: ויהי בחצי הלילה וה' הכה כל בכור⁶⁴, אבל משה אמר. כחצות/ דרשו רבותינו ז"ל⁶⁴: כרי שלא יטעו אצטגניני פרעה ויאמרו משה כדאי הוא. ויש לשאול על המאמר הזה. כי בדאי אצטגניני פרעה וחרטומיו מן המכה השלישית שהודו על כרחם ואמרו: אצבע אלהים היא⁶⁵, לא נתראו לפני משה ולא באו בהיכל המלך כלל⁶⁶, כי ראו במשה שהשיב כל חכמתם אחור ודעתם יסכל⁶⁷, ואם כן איך יתלו הטעות במשה ויאמרו משה בדאי הוא. וזה הנידויים כי נעמיים כל דברנו רמשע מרות הקודמות. ולא נפל מלך דררנו ארצה⁶⁸.

2
כ' ק"ח

והנה המה חכמים מחוכמים⁶⁹ המכירים כי מעשיו של משה היו מאת השם כי כבר הודו בכך, ועוד כי אף אם יתלו הטעות למשה מה היה משה חושש להם שיטעה בשביל כך הלשון שנאמר לו מפי הגבורה, בחצות⁷⁰ ויאמר להם בשמו, כחצות. והנראה לומר כי עד המכה השלישית היו האצטגנינים והחרטומים חזקים באמונתם, והענין ברור אצלם כי כל מעשיו של משה רבינו בדרך חכמה ותחבולה לא מאת השם, אבל כאשר היתה המכה השלישית היו מכחישים חכמת עצמם ומודים בנבואת משה, ואז אמרו: אצבע אלהים היא⁷¹, ומשם ואילך היו רואים שהיו המכות באות בדבריו של משה ואחר התראתו מיד, והיו רואים שהיו מסתלקות בכל פעם ופעם בכת תפלתו, או היה הענין הולך ומתחזק בלבם והיתה נבואת משה מתבררת אצלם והיה שם שמים נודע ומתקדש בעולם על ידו, וכיון שנאמנו דבריו בכל המכות והיה ענין החרטומים והאצטגנינים הולך לאחור בשקריהם ופחותם⁷², וענין אמתת נבואת משה מתגבר והולך, לכן נתיירא משה במכה זו האחרונה שהיא חתימת עשר מכות פן ימצאו החרטומים והאצטגנינים מקום לטעות בדבריו מה שלא מצאו עד עתה בין המכות הקודמות, כי אם היו מוצאים עתה מקום לטעות יהיו מכחישים כל המכות והאותות והמופתים למפרע ויתחלל שם שמים, ועל כן היה הענין מוכרח למשה שהוצרך לשנות לשון השם⁷³ פן יטעו הם ויכחישו למפרע ונמצא שם שמים מתחלל, ותשש בזה במכה האחרונה לפי שכל האותות הקודמים תלוין בה.

3
no

4
תשש

בזרעו הנטויה, וזו לשון "אל" — דרך בקשה, אבל אחרי חצות כאשר יהיה צעקה גדולה, נישלחו אתכם ויהיו כל הבכורים מתים, או נופל לשון "לא תותירו ממנו עד בוקר", שהוא מורה על ציווי ופקודת מלך, כי כבר יש לו התחייבות על גפשותיכם — ועבדי הם⁷⁴, ומצווים לכל אשר אני אצווה ודו"ק, וכן בפרשת בהר (ויקרא כה, לה): "וכי ימוך אחיך ומטה ידו עמך", פירוש סדר הנהגתו ועניניו. "והחזקת בו" — שישב על כנו ואל מקומו וכבודו. "גר ותושב וחי עמך" — שרק להחיותו אתה מצווה, לא להעשירו, אבל אני מצוה שיחיה עמך ותתן לו לחם ומים ופרנסה.

ובבקשה אני מאתך, "אל תקח (מאתו) נשך ותרבית", שעל זה אינו נופל רק ענין בקשה, שהגר אינו בן מצוה ואינו בן דת, אם כן הוא יקח מאתך נשך ותרבית ואתה לא תקח ממנו, הלא תתרושש ותעני? אף על פי כן אני מבקש מאתך שאל תקח מאתו נשך ותרבית, כי להחיותו הנך מצווה, ובל תבזה צלם נברא בדמות "וחכיב אדם שנברא בצלם" (אבות ג, יד), אם כי לא אחיך הוא, וכן חששו חכמים שמא ילמוד ממעשיו, ודילמא אתי למיסרך, ורק משום כדי חייו התירו⁷⁵, ואמרו בסוף מכות (כד, א): ואת כספו לא נתן בנשך (תהלים טו, ה) — אפילו רבית דנכרי⁷⁶, "וחי אחיך עמך, את כספך לא נתן לו בנשך" (ויקרא שם לו—לוז) בלשון ציווי ופקודת מלך וכו', ועיין פרק איזהו נשך (שם): רבי אומר, גר תושב האמור ללענין רבית אינו יודע⁷⁷, ועל דרך הפשט יש לנו רשות לפרש כמו שכתבתי⁷⁸.

ועוד שם (פסוק יד): "וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך, אל תונו איש את אחיו", פירוש שזה לשון בקשה, שענין לאונאה שבאה שלא מדעתו של אדם, וברצונו למכור או ליקח אם כן זה שטות, שאם אתה תונה אותו כי תקח ממנו, הוא יונה אותך כי יקח ממך! וראוי מענין הנימוס והשכל שאל תונו איש את אחיו⁷⁹, "ולא תונו איש את עמיתו" (שם פסוק יז) זה אונאת דברים⁸⁰, ועל זה יאות לשון הציווי והפקידה, כי אף שנצא שם רע על חברך, לא תונה אותו ודו"ק⁸¹.

יב, ט— אל תאכלו ממנו נא וכו' ולא תותירו ממנו עד בוקר. דע כי ההבדל בין "אל" ל"לא" הוא: כי "אל" הוא ענין בקשה, כמו שמצאנו מלת "נא" סמוך ל"אל" (בראשית ג, ח; ג, יח, ל ועוד ועוד), ולא מצאנו סמוך ל"לא", כמו "אל נא" שמצוי בתנ"ך, כי "לא" הוא מורה יותר על הציווי, ולכן כל הבקשות להשם יתברך — שאין נופל ציווי עליו — בא במלת "אל", כמו "אל תשכח ענוים" (תהלים י, יב), "אל תתן לחית נפש תורן" (שם עד, יט), "אל תרחק ממני" (שם כב, יב ועוד), "אל תסתר פניך ממני" (שם כז, ט ועוד) וכו', ולכן מצאנו "ויאמר לא" (בראשית יט, ב), ולא "ויאמר אל", כי "אל" אינו ענין החלטת, רק הוא ענין בקשה.

והנה טרם הנה ה' כל בכור במצרים, הלא אז היו המצרים חושבים שזה ענין מתחבולות משה כמו שאמרו (שמות י, ז): "עד מתי יהיה זה לנו למוקש", אולם בעת הנה ה' כל בכור, ראו הכל כי ההשגחה פרטית מהכולל כל השלימות⁸², ועל זה אמרו רבפרק איזהו נשך (בבא מציעא סא, ב): אמר רבא, למה לי דכתב רחמנא יציאת מצרים ברבית, יציאת מצרים גבי יציאת מצרים במשקלות? אמר הקב"ה, אני הוא שהבחנתי במצרים בין טפה של בכור (לטפה שאינה בכור), אני הוא שעתיד ליפרע ממי (שתולה מעותיו בנכרי ומלוה אותם לישראל ברבית, וממי שטומן משקלותיו במלח, וממי שתולה קלע אילן בבגדו ואומר תכלת הוא).

כיון שההשגחה חלה בפרטי פרטיות, תדע כי יישיקף ה' וירא כל מפעל כל מצעד, ואז דבוק קנין האלקי בעם ישראל, שהוא בן בכור, וקנה אותם לעבדים⁸³, כי פרעה וכל העם מהרו לשלחם מן הארץ, ותנוב כל המצוות תלה השם יתברך בעת הואת, לכן אמר "אל תאכלו ממנו נא", פירוש מבעוד יום גם כן (כדעת רבי, סוף פרק כל שעה, וכל שכן קודם חצות, לכולי עלמא) פירוש, רק בלשון בקשה, שאו היה העיקר מעם ישראל שהאמינו בה יתברך⁸⁴, ואכלו צלי דרך שררה וחפזון ומסלם בידם, והאמינו שה' יוציאם

10

11

12

13

14

15

8

1 | ונתן לכם (ביום הששי) לחם יומיים. כן נראה לי בזה.
 וכן (ויקרא י, ו) "ראשיכם אל תפרעו" שזה לשון בקשה לעשות מעשה לגלח, כדי להיות ראוי לעבודה¹⁹, "ובגדיכם לא תפרומו", שלא לקרוע בגדים, שלא תעשה מעשה נופל על זה לשון ציווי, והבן.
 וזה "יין ושכר אל תשת" (ויקרא שם ט), שבשעת השתיה אינו עושה איסור עדיין, רק כשכבר שתה אסור להיכנס. ואם שתה הרבה שהגיע לשכרותו של לוט, פטור ממלקות²⁰.
 אם כן לא מיירי הקרא בכגון זה אלא ששתה רביעית, ונמצא דבשעת השתיה אינו עושה איסור עדיין, ואם כן אינו רק בקשה שלא יביא עצמו לשכרות וליכנס אחר זה. וכמו דאמרו בהוריות דף י, ב: נפקא מיניה בפלגיא אחרניא לא היה ליה למישתי ודו"ק²¹.
 וכן ויקרא (יט, כט) "אל תחלל את בתך

להזנותה", דדריש בפרק הנשרפים (סנהדרין עו, א): שלא ימסור בתו לזנות, דנה אינו מפעולות בעל שכל שימסור בתו לזנות או שיזנה עמה, זה נגד הטבע, כי יצר הרע לא מתגרי בזה, וכל אדם רוצה שתהא בתו בצניעות היותר גדולה, ולכן אמר "אל". ומפני זה לא מצאנו ציווי מפורש בתורה על זנות הבת, רק יליף לה מקל וחומר (סנהדרין עו, א). ומכל שכן מה דפירוש המשיא בתו לזקן, המשהה בתו בוגרת, זה ענין בקשה שיחוס על כבוד בתו שלא תבא לזנות עם אחרים, ואינו נופל על זה ציווי ופקודה. ועיין רמב"ם סוף פרק ב' מהלכות גערה²². והנה רבותינו בעלי התלמוד נתעוררו בזה ד"אל" הוא לשון בקשה, שאמרו סוף פרק קמא דעירובין (יז, ב): וכי לוקין על לאו שב"אל"?²³ ובירושלמי פסחים פרק אלו דברים²⁴: אמר לו, מי כתיב "לא" — "אל" כתיב. אף על פי כן זה עומד בשמועתו וזה עומד בשמועתו. הרי דסבר למסקנא כן דאין לוקין על לאו שב"אל". והכלל אמת לכל מעיין ודו"ק.
 וכן במלכים א, ג, כו: "ותאמר בי אדני, תנו לה את הילוד ההי והמת אל תמיתוהו... (פסוק כז) "ויאמר וכו', והמת לא תמיתוהו", שהיא בלשון בקשה, והוא אמר לשון אזהרה²⁵.

41

1 | וכן בדרושים (יט, ד): "אל תפנו אל האל לים, ואלהי מסכה לא תעשו לכם". כי על המחשבה לא יאות ציווי החלטתי, כי מה יעשה האדם אם מהרהר? רק צריך האדם להקשיח לבבו מזה ולהדפה מקרב לבבו. ולכן מצאנו (דברים ט, ד): "אל תאמר בלבבך בהדוף (ה) אלקיך אותם מלפניך לאמר, בצדקתי וגו'". וראה דברי הראב"ע על פסוק "לא תחמוד". (יתרו כ, יד) דברים מושכלים¹⁹. וזה ציווי על המחשבה בענייני עבודה זרה, ולכן נופל שפיר "אל תפנו". אבל "אלהי מסכה לא תעשו" נופל לשון ציווי ופקודה²¹. וכן

"אל תפנו אל האובות ואל הידעונים" (ויקרא קדושים יט, לא), גם כן על המחשבה. וכן בפרשת מן (שמות טז, יט), "אל יתר ממנו עד בוקר", "אל יצא איש ממקומו" (שם פסוק כט), בלשון בקשה, מפני שזה פעולות הבל, כי אם יותיר איש הלא ירום תולעים ויבאש! לכן רק בלשון בקשה¹⁸. וכן (שמות טז, כט) "ראו כי ה' נתן לכם את השבת וכו' אל יצא איש ממקומו". הכוונה, כי ה' נתן לכם לחם יומיים, ואם תצאו ללקוט מן, הלא לא יתן לכם יומיים, ואל תמצאו בו. אם כן מי פתי יעשה זאת כי יפסיד את אשר ילקט משנה? ! כי הלחם משנה בודאי ירום תולעים, כיון שלא היה התועליות שלא נחו ולא שבתו במקום, ייבטל נס של קיום הלחם ביום המחרת, ולא תמצאו מאומה! ולכן אמר בלשון בקשה. וכפי הנראה, שעתה בפעם הראשון, מחל השם יתברך להם ולא הבאיש הלחם אף שיצאו ללקוט. ולכן אמר: "עד אנא מאנתם" (שם פסוק כח) כי אם תמאנו עוד ותצאו ללקוט ביום השבת, מלבד אשר לא תמצאו, גם לחם משנה ירום תולעים ויבאש, כי "על כן (הוא)

6 עת כה ואלו צדים

1 | וְעַכְרְתִּי בְּאֶרְצֵי מִצְרַיִם בְּלִילָה הַזֶּה! ובהגדה: "אני ולא מלאך, אני ולא השליח, אלא הקב"ה בכבודו ובעצמו".
 מהר"ל מפראג לפרקי אבות קובע, כי המספר תשעה הוא השיא במספרים. עשרה הם יחידה אחת, יחידה של עשיריות. וכשם שתשעה הוא המספר היותר גדול של אחדים, כך תשעים הוא המספר הגדול ביותר של עשיריות, כי מאה היא יחידה אחת של מאות, וכך תשע מאות הוא השיא של מספר המאות, וכן הלאה. וכן הלאה. אף עשרה המאמרות של בריאת העולם, בעצם אין שם אלא תשעה מאמרות, אלא שאמרו על כך בגמרא: "בראשית נמי מאמר הוא"³. בראשית הוא מאמר כללי של גילוי הכח האלקי שבבריאה. וכשהפרטים, האחדים, הגיעו לשיאם, לתשעה המאמרות, אז מתגלה בהם הכח היותר עליון של "בראשית ברא אלקים".

3

1 | ושמרתם את המצות. כתב רש"י ר' יאשיה אמר אל תקרא את המצות אלא את המצות, מצוה שבאה לידך אל תחמיצנה. וצריך להבין איך יתפרש הא דכתיב אח"כ כי בעצם היום הזה וכו'. ונ"ל להסביר דמיון שימור מצות לשימור מצוה, כמו שמצוה צריכה שמירה מחימוץ וצריך לעסוק בעיסה תמיד ובשיהוי מעט מחמיץ, כן שאור שבעיסה הוא היצר הרע בשיהוי מועט בהעלמת עין כמעט רגע מלעמוד נגדו ולכבשו מחמץ העיסה הוא לב האדם. ודבר זה צריך שמירה מאוד בכל עת, ואל יאמין בעצמו ואל יאמר לכשאפנה וכו', כי מי יודע אם יהיה יכול אח"כ לכבוש יצרו, שמא בזמן מה אח"כ יגבר יצרו עליו ויצא מטהרה לטומאה, כמו במצרים שגאלם ה' חיש מהר ביום אחד. וידוע המדרש [עין חסד לאברהם עין הקולא נהר נ"ו, ונש"י על הגש"פ נפסקא עמיסן] כי אם היו שם עוד זמן מה לא היתה תקומה, כי היו משוקעים בטומאה, כן הוא בכל אדם, ויש להאריך:

26 | והיינו ושמרתם את המצות כן חשמו את כל המצות, כי בעצם היום הזה הוציא ה' לאבותיכם מצרים, דאם היה משהה אותם שם לא היה תקומה, כן חשמו המצות לעשותם בזמנם בלי שיהיו ועיכוב כלל, שמא לא תפנה ולא תוכל לעמוד נגד יצרן הרע. ומסיים ושמרתם את היום הזה לדורותיכם חוקת עולם, שיהיה יום זה שמור אצליכם בזכרוניכם חוקת עולם, שיהיה זה לחק לכם שלא לעכב עשיית שום מצוה כהנ"ל, כנ"ל:

1 | מעין דברי מהר"ל מפראג, שבתשעה יש לפעמים הגילוי של עשרה, מצינו אף במקום אחר. על ההלכה של "תשעה וארון מצטרפים" למנוק, לדבר שבקדושה, שאלו: "וארון גברא הוא?", והשיבו: "אלא תשעה נראין כעשרה מצטרפים". ובכן, מה שנאמר בתחילה "תשעה וארון" הרי זה להד"ם, סתם טעות! ואמר הגר"א מוילנא: באמת, נאמרה כך ההלכה "תשעה וארון", שכן בארון שבמקדש היתה תופעה זו של תשעה נראין כעשרה. הרי אמרו "מקום ארון אינו מן המדה". שקודש הקדשים היה ארכו עשרים אמה, והארון באמצעו עומד, ואורך הארון אמתים וחצי, נמצא שנשאר לכל צד קרוב לתשע אמות, וכנפי הכרובים עשר אמות מכאן ועשר אמות מכאן. הרי שבאמת לא היו אלא תשע אמות, והיו נראים כעשרה. ולפיכך כשרצו לומר תשעה נראים כעשרה, אמרו בלשון חכמה ובקיצור: "תשעה וארון".

16 | כיוצא בדבר מצינו במעשר בהמה: "העשירי יהיה קדש לד'", ואמרו בגמרא: "עשירי מאליו הוא קדוש". כשמנה את תשעה הבהמות, אף על פי שאת העשירי לא מנה כלל, הרי הוא מתקדש מאליו. הוא הדבר: כשגומרים את התשעה, מתגלה מאליו הכח היותר עליון של הקדושה. וזה לעומת זה: כשמגיעים לשיא של המספרים בטומאה, מתגלה הכח החזק ביותר של הרע. ובגמרא אמרו, שהרואה טי"ת בחלום סימן יפה לו, ושאלו: אם מפני טי"ת הוא טוב, הלא יש גם 'טאטאטיה' במטאטא השמר", והשיבו: טי"ת ב"ת קאמרינן? חלום הוא השאיפה של האדם, וצ"ל: "באשר יחלם הרעב והנה אוכל... ובאשר יחלם הצמא והנה שתה"ו".

ולכן כשיוסף סיפר שחלם והגה השמש והירח ואחד עשר כוכבים משתחווים לו, גער בו אביו. אם חלם לו, סימן שהוא שואף לכך. והרואה ט" בחלום, שהוא שואף להגיע לשיא המדרגות, כי ט' הוא השיא של המספרים, סימן יפה לו. "לעולם יאמר אדם מתי יגיעו מעשי למעשה וצבאותי". זו צריכה להיות השאיפה, ואז על כל פנים יגיע עד מקום שיכול להגיע. אבל יש שיא טוב ויש שיא רע. אם שואף לט' של רע יוכל להגיע ל'טאטאטיה' במטאטא השמר". השאיפה צריכה להיות לטי"ת ב"ת, לשיא של טובה.

ולכן פרעה כשהגיע לשיא של המכות, למספר תשעה, נתגלה לו דהכח של 'טאטאטיה' במטאטא השמר: "ומג כל-בכור בארץ מצרים מבכור פרעה הישב על-כסאו עד בכור השפחה אשר אחר הרחיים". ובשם שבקדושה — בראשית הוא מאמר הכולל כל המאמרות, כך לעומת זה פתוב שמכת בכורות שקולה כנגד כל המכות¹³. ובספרים כתוב, אשר על ידי עשר המכות הפכו עשרה המאמרות לעשרת הדברות. כלומר, לנשתרשה התורה בהבריאה. לפי זה תשע המכות היו לעומת תשעה המאמרות, ואז זה לעומת זה: מהצד האחד נתגלה 'טאטאטיה' במטאטא השמר, למצרים, ומצד שני נתגלה בקדושה הכח של "בראשית ברא אלקים", המכוון כנגד "אנכי ד' אלקיך". ולכן, "ועברתי בארץ מצרים" אני ולא מלאך ולא שרף ולא שליח, אלא הקב"ה ויבכודו ובעצמו.

1 | מסופר על ה"חפץ חיים", שכאשר חלה רבי נפתלי טרופ זצ"ל, ראש ישיבת ראדין, ומצבו החמיר, יזם אחד הבחורים לצאת במגבית בין בחורי הישיבה, שכל אחד יתנדב לתת מימי חייו לזכותו של רבי נפתלי.

6 | לקראת סיום המגבית, נכנס הבחור אל הקודש פנימה, אל ה"חפץ חיים", וסיפר לו שהבחורים נדבו מימי חייהם לזכותו של ראש הישיבה. הוסיף הבחור והעז פניו לבקש מה"חפץ חיים" שישתתף אף הוא במגבית זו.

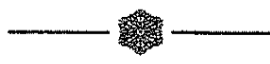
11 | ה"חפץ חיים" שמע את הבקשה בכובד ראש, ישב וחשב כמה דקות, ולאחר מחשבה מעמיקה נענה ואמר, שהוא מוכן לתרום דקה מחייו לזכותו של רבי נפתלי. השמועה התפשטה בישיבה, עד כמה מייקר ה"חפץ חיים" את זמנו ולמחרת נדבקה בהמדה הנשונה רבפלוני

9
6 סמ כתב
גאע 10 סמ

סיפר רבי חיים יצחק חייקין זצ"ל, מתלמידי ה"חפץ חיים", על רבי אלחנן וסרמן זצ"ל, שהתמדתו היתה מופלאה, והוא נזהר מלבטל ולו אף רגע אחד. כשלמד בבחורות בשיבת "טלז", היה לומד במשך שמונה עשרה שעות ביממה ברציפות.

(10) *ש*

פגם ארע שנקרעו נעליו, אך לא היה בידו כסף לקנות נעליים חדשות. תלמידי הישיבה קבצו יחדיו פרוטה לפרוטה, עד שעלה בידם לקנות לו נעלים חדשות. לאחר זמן, אמר רבי אלחנן לבניו ביתו, שיש לו צער גדול מהנעלים החדשות, מאחר שיש בהן שרוכים לקשירה, ואילו בנעליו הקודמות לא היו שרוכים, ובעת קשירתם נגרם לו ביטול זמן מלימוד התורה.

מסופר על המשגיח רבי יהודה לייב חסמן זצ"ל, שביום הכיפורים האחרון לחייו, ירד מיד לאחר תפילת נעילה לביתו, כיון שנחלש מהתענית. כיון שכך, ירדו עמו מנין בחורים כדי להתפלל עמו תפלת ערבית.

בזמן שהמתינו לתפילה, שאל המשגיח את תלמידו, בהפטרה של מנחה קראנו היום את דברי יונה למלחים (יונה א, יב) "שאוני והטילוני אל הים". ויש לדקדק, למה אמר יונה "שאוני", היה לו לומר "הטילוני אל חיים"?

תירץ המשגיח, שיונה הנביא אמר בכוונה תחילה "שאוני" כדי להרויח עוד רגע של חיים, וכוונתו היתה, שבזמן שירימוהו עד שיזרקוהו, ירויח עוד רגע של חיים, ואילו אם יזרקוהו בלא שישאוהו קודם לכן, יפסיד את אותו רגע. סיים ואמר, "עלינו לנצל את הרגעים האחרונים של יום הכיפורים על מנת שלא נאבד את המרגלית היקרה הזאת".

(12) *אן יכוון צדק אמת*

שם. ועליהם אמר דוד שבע ציוס הללתיך. הגה רש"י ז"ל פרש ארבע צלילת, והקשה מהרש"א ז"ל קושיא חזקה, בשלמא יד וראש דהפילין אן מעכבין זא"ז, לפך חשיב לכו כשמים, אבל הצלילת ד' כנסות מעכבין זא"ז ומלוה אחת הן, וזאת הגדל הקושיא הואם מהא דלקמן דאמר מי שאינו מניח הפילין טובר בשמונה עשה, ואינו מניח צלילת טובר בחמשה עשה, ועיין פירוש רש"י ז"ל דחשיב בהפילין כל פרשה בפ"ע וצלילת כל ד' כנסות מלוה אחת. וז"ל בס"ד מנין השבע הוא כך, דאמרו בגמרא מקום יש בראש להניח בו ב' הפילין, ומפושב בזהר חוש דלאלו ב' הפילין א' בסדר רש"י וא' בסדר ר"ם, ומרוביבו לריבוי, ולא משום שפיקא מנחי להו, וכן מפורש בדברי רבינו באר"י ז"ל, נמלא מימות מרע"ה היו מניחים ב' זוגות והם ב' מליה שאין מעכבין זא"ז, ויד וראש הרי ארבע מלות שאין מטכ"ס זא"ז, וצלילת יש ב' מליה א' הכלת וז' לכן שאין מעכבין זא"ז, הרי עשה מלות, ועם מוזהר נעשו שבע :

(11) *שם*
אן יכוון צדק אמת
א"ל
36

התשובה שלום לכבוד אהובי תלמידי ידירי דרב המופל' חכם וטופר כחה אהרן אויש נ"י :

ר קבלתי מכתבו וכו' זולת זה על דברי מורה אשר בא ושאל למה נגזרו סנוקדקים לחם לדעת רבינו חס צמח שחלק על רש"י בסידור

הפסוקים של הפילין ולמה לא חשו ג"כ לדעתו בהם שחלק על רש"י בלשון **הנמשך** לדעת רש"י כמה זקופים בחוף סכמים כמנהגט ולדעת רבינו חס הנה שוכנות כמבואר במנחות דף ל"ג ע"א בחום ד"ה הא דענדא וכו' הנה אם סנוקדקים מחמירים לחוש לדעת רבינו חס בנה שם רבינו חס גלון ורבינו יוסף ט"ע וכתב גלונים קיינו בגמרא כמבואר במנחות דף ל"ד ע"ב בחום ד"ה וסיקורא וכו' יחוש ג"כ לדעתו בשוכנות שאין לו משייט משארי גמורים. דברי חסיד :

הק' יחזקאל סג"ל למח

ג. ועוד שאלתי על סדר פרשיות שבתפילין, וכך היתה שאלתי: אנה המלך הגדול הגבור והנורא חכם הרזים מגלה נסתרות מגיד נעלמות שומר הברית והחסד, הגדל בא חסדך עמנו היום וצוה למלאכך הקדושים להדיעני את אשר נסתפקנו בסדר פרשיות של תפילין כי יש מהחכמים האומרים הויות באמצע ואם החליף פסולות, ויש מהחכמים האומרים הויות כסדרן ואם החליף פסולות, ועתה מלך מלכים צוה למלאכך הקדושים להודיעני הלכה כדברי מי, ודברי מי אתה מחבב.

והשיבו. אלו ואלו דברי אלהים חיים, וכמתלוקת למטה כר מחלוקת למעלה. הקב"ה אומר הויות באמצע, וכל פמליא של מעלה אומרים הויות כסדרן והוא אשר דיבר ה' בקרובי אקדש ועל פני כל העם אכבד, וזה כבודו בהיות פרשת מלכות שמים תחילה.

(13) *שם*
אן יכוון צדק אמת
א"ל
36

תורה שבעל-פה ומנהגים

1 | מדרך הש"ס לומר "אמר ר' פלוני אמר ר' פלוני" וגם "איכא דאמרי בשם ר' פלוני" וכדומה. ענין הדייקנות הזאת הוא שלא יחול שום שינוי וחילוף במסירת התורה שבעל-פה מדור לדור. וכן אמרו "חייב אדם לומר בלשון רבו" (עדיות פ"א מ"ג, ועיין ביאור הגר"א שם למה דייק הלל לומר "מלא הין מים שאובים כו'"); כי הדייקנות הכי גדולה באה מההערכה הכי גדולה. ציור לזה: במשקל היהלומים מדקדקים בכחוש השערה. כשנתמעטו הלבבות והוזל ערך התורה בלב נתמעטה הדייקנות ורבתו השכחה. ואמרו ז"ל (ריש שיר השירים רבה) שאילו שמעו ישראל את כו' התורה מפי הקב"ה לא היתה שייכת אצלם שכחה, והיינו כנ"ל. באמת כל לימוד האדם הוא בבחינת נס, כי "אתה חונן לאדם דעת"; אלא שהוא בבחינת נס נסתר. אבל לימוד מפי הגבורה הוא בבחינת נס נגלה, ורואים בבהירות נפלאה את ערכו הגדול של הנלמד, ואז לא שייכת שכחה. ואם במשנה ובתלמוד וגם בענינים מחודשים מדברי סופרים דייקו כל כך במסורת קבלתם, כל שכן במסורת המקרא, שגם היא מעיקר תורה שבעל-פה מפי משה מפי הגבורה.

140
לכתוב
למנו
3 ח

6 | יש אשר נתעלמו הלכות במשך הזמן; היינו שנתעלם בירור דיוקי הדברים, אף שכמה עיקרי ופרטי הדין ההוא עדיין היו ידועים להם, והיו יכולים להסיק גם את התלק שנתעלם, מכל מקום פנו אז חז"ל לדרוש מתורה שבכתב, כי כיון שכבר בטלה במדת-מה הדייקנות בזכירת הענין שוב אין לזה דין תורה שבעל-פה, ואין פוסקים הלכה על פי זה בלי ראיות מן הכתוב.

7 | ואף שהרבה פעמים ודאי היה בידם מנהג, איך נהגו בענין זה מדורות שקדמו, מכל מקום אין לזה אלא דין מנהג ולא דין תורה שבעל-פה, ואין סומכים על המנהג אלא בבחינת מנהג ולא בגדר הלכה. ואף שאמרו מנהג ישראל תורה הוא, היינו שהוא תורת מנהג ולא בבחינת תורת הלכה.

26 | נהו הביאור הנכון בכל עניני המחלוקות בחז"ל ובראשונים, בדברים שבהכרח היה להם איזה אופן שהיו עושים כן מאז מעולם — למשל, מחלוקת בית שמאי ובית הלל בצרת ערוה, וכו' רש"י ורבנו תם בתפילין — שבודאי היה אופן שנהגו כך דור דור, אבל מכיון שלא היתה להם מסורת גמורה מדויקת לפי תנאי הדיוק הנדרשים, לא נחשב זה אלא מנהג, ועל פי דין תורה יש הכרח לשוב ולברר את הדין על פי דרכי הבירור, התנאים והאמוראים

31 | בדרכי הדרשות מתורה שבכתב, והראשונים על פי ראיות מש"ס בבלי וירושלמי ועוד. וכיון שעל פי בירור זה היה מתברר להם היפך הנהוג, דחו

את הנהג מפני בירור ההלכה על פי הגדרים שפסקה התורה, ואין לדיין אלא מה שענינו רואות.

וגדרי אופני הדרשות הללו מתוך תורה שבכתב הם מדויקים בתכלית הדיוק, והם הלכה ממש, ככל ההלכות שנתקבלו מסיני, ונמסרו בתכלית הדיוק, אבל מאז שנאבד ממנו דיוק גדרי הלימודים של ל"ב מדות שהתורה נדרשת בהן, אין לנו רשות לעשות דרשות לעצמנו שנסמוך עליהן להלכה, ואף שלכאורה ידענו את אופני הדרשות לפי מה שנמצאו כל כך הרבה מהן בדברי חז"ל, ונוכל אולי לדמות מילתא למילתא, אולם אפילו אם הגאון היותר גדול בתורה ידרוש על פי השואותיו והכרעות שכלו אין לזה שום בחינת הלכה אלא הוא פלפולא בעלמא, ולפעמים אנו תמהים למה סמכו חז"ל כל כך בודאות על פירוש אחד בדרש הכתוב שדרשו, מאחר שלפי דעתנו המקרא סובל כמה פירושים אחרים. אבל הביאור הוא שהם קבלו את הדרך המדויקת איך לדרוש ולפרש את הכתובים, ורק דרך זו בלבד היא ההלכה ולא הדרכים האחרות.

46 | זככה תאכלו אותו מתניכם הגורים וגו' ואכלתם אותו בחפזון (יב, יא), וברש"י: מזומנים לדרך, בחפזון, לשון בהלה ומהירות. כבר דיברנו פעם בארוכה, (עיין דחו"מ ג' מאמר א), על ענין המובא במדרש ויחי (בר"ד ק, ג), ר' ירמיה הוה מפקד ואמר אלבשוני מאנין חיורין חפיתין ואלבשוני דרדסאי וזהבון חטרי בידי וסנדלי ברגלי והבו יתי על אורחא דאם אתבעית אנא קאים אוטמים וכו', וביארו המפרשים שהכל היה זה מטעם הכנה, שיהיה מוכן לעת ביאת הגואל צדק. מסופר גם על אחד מהראשונים, שכאשר היה שומע איזו המולה שהיתה באה מאחורי כותלי ביתו, היה כרגע רץ מהר לראות אם בא המשיח, ומהו כל ענין הזה? — הגה כי זהו אמנם מעישר סוד הגאולה. מסוד הגאולה הוא כי אין המשך בה, בבוא עתה

15
עכב

בתפארת עוזך" (סדר), — כי בהגאולה כן התכנה אליה. האחכה לו בכל יום שיבא, הצפית לישועה" — כי אין כלום חסר; אין כלום מעכב, — הנה הן הן ההקדמה להגאולה, הוא סוד ההכנה והזוכים בה, כפי מדת ההכנה כן מדת הזכיה. כשאדם מזמין עגלה לנסוע לדרכו, אם כי ודאי מקדים הוא להכין עצמו עם כל הנצרך לדרכו זו להיות מוזמן לעת בואה של העגלה, כי

פן ואולי לא תמתין עליו העגלה כ"כ זמן, אכן ההכנות הקלות, כמו ללבוש המעיל העליון והערדלים והמקל שלו, אותן יניח עד רגע האחרונה לעת שכבר תבוא העגלה ליד ביתו, כי בטוח הוא שהעגלון יחכה עליו איזה זמן דיימספיק לסדר הדברים הקטנים הנשארים שעוד צריכים לו לנסיעתו, אולם לא כן הוא אם גסיעת דרכו תהא במסע^הב, כי אז כבר לא יניח אף דבר קל מההכנה, או עוד בעוד מועד גם יאכל וישתה וילביש עצמו מוכן בכל המלבושים, גם במלבושיו העליונים, גם במקלו בידו ואף יעמוד מוכן בחצר מסיח^ה, ועוד יותר כי גם יתקרב עצמו ליד המסילה אשר עליה תבוא הרכבת, למען לא יאחר להכנס בה תיכף עם בואה של הרכבת, כי יודע הוא היטב כי אם לא יהיה מוכן ממש בכל מכל כי אז יאבד הכל, כי לא ימתינו עליו אף רגע אחת, ובאם יהי רחוק אף איזו פסיעות, הנה הרכבת תפליג והוא במקומו ישאר באין ישועה לו!

ר' ירמיה ציוה לקברו במקלו ותרמילו בידו, וסמוך ממש ליד המסילה, מוזמן לדרך, מוכן כרגע, לרגע פתאום יבא האדון ה' צבאות, נורא מאוד הדבר, עד היכן היו עומדים מוכנים ומוזמנים להגאולה, יראו לנפשם מאוד מאוד פן תתקיים הגאולה, והם לא יהיו מוכנים תיכף ומיד, והיו ישראי במקומם, ולא להם חלק בגאולה, הוא הוא סוד הגאולה והזוכים לה, דוקא בהכנה הכי מפורטת, בעמידה ערה ומזורזת לקראת האדון ברוך הוא!

כל ענין מצות הקרבן פסח היה להקדמה לגאולתם, כי בהכנתם השלמה אליה; בכל הפרטים ופרטי פרטים; עומדים נצבים, מתניהם חגורים געליהם ברגליהם ומקלם בידם, גם כל האכילה להיות בחפזו, ומשקיפים הם בעד החלון בכליון עינים, כי הגאולה ודאי כבר הנה באה, בהכנה כזאת, היא האמונה בזכותה זכו לגאולה, ובלעדי כל אלה אין כל חלק בגאולה, מבחיל מאוד.

16
ע

7